

УДК 796-051-048.58

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314313>

ORCID 0000-0001-7155-392X

ORCID 0000-0003-3065-9095

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Павло Хоменко,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Юлія Зайцева,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті здійснено теоретичний аналіз основних об'єктивних та суб'єктивних факторів, що впливають на якість і ефективність процесу первинного спортивного відбору в сучасних умовах розвитку спорту, що надасть можливість здійснювати нові підходи до організації та проведення набору дітей до занять тим чи іншим видом спорту.

З'ясовано, що спортивний відбір є важливим етапом у формуванні майбутніх чемпіонів, і правильний вибір молодих талантів визначає не тільки їхній спортивний розвиток, але й потенційні досягнення на міжнародній арені. Відбір залежить від низки факторів, які комплексно взаємодіють між собою, створюючи певні умови для успішного становлення юних спортсменів. Встановлено, що одним із ключових факторів є мотивація до обраного виду спорту, яка суттєво впливає на бажання дитини займатися спортом тривалий час і досягати високих спортивних результатів. Вмотивовані спортсмени демонструють бажання максимально використовувати можливості спортивного розвитку під час тренувального процесу, краще долають труднощі та більші вмотивовані до самовдосконалення, що в результаті сприяє їхньому успіху на спортивній арені.

Проаналізовано фактор, який впливає на процес спортивного відбору – стан здоров'я дитини, який безпосередньо визначає здатність юного спортсмена витримувати фізичні навантаження, брати участь у тренуваннях та змаганнях. Підкреслено важливу роль у спортивному відборі юних спортсменів рівня професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу; доведено, що висококваліфіковані тренери здатні коректно оцінити потенціал дитини, адаптувати тренувальний процес до її індивідуальних потреб і можливостей, сприяючи оптимальному різнобічному розвитку. Досвідчені тренери також відіграють ключову роль у мотивації спортсменів, формуванні дисциплінованості та спортивної культури.

Окремо виділено фактор війни в Україні, яка суттєво впливає на процес спортивного відбору, оскільки військові дії спричиняють руйнування спортивної інфраструктури, обмежують доступ до тренувальних баз, зменшують фінансову підтримку спорту та створюють серйозні психологічні бар'єри для дітей і тренерів, однак патріотичні настрої можуть посилювати мотивацію спортсменів досягати нових висот, представляючи свою країну на міжнародній арені. Виявлено значущість кожного з виокремлених факторів спортивного відбору і встановлено їх комплексний вплив на спортивний відбір юних спортсменів.

Ключові слова: спортивний відбір, юні спортсмени, фактори впливу на спортивний відбір, мотивація, професійна готовність тренера.

Постановка проблеми. Успішний спортивний відбір є визначальним етапом у формуванні майбутніх чемпіонів, оскільки саме на цьому етапі закладається фундамент для розвитку юних спортсменів і розкриття їхнього потенціалу. У сучасних умовах, коли спортивна галузь зазнає впливу багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів – таких як стан здоров'я дітей, рівень професійної підготовки тренерського складу, мотивація до занять спортом, а також вплив соціально-політичних умов, зокрема війни в Україні – виникає необхідність у комплексному аналізі цих чинників.

Розуміння та врахування об'єктивних та суб'єктивних факторів, що впливають на якість та ефективність спортивного відбору, дозволить вдосконалити методи та підходи до відбору спортсменів, підвищити ефективність тренувального процесу, а також забезпечити оптимальні умови для розвитку молодих талантів у спорті. Таким чином, дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним, оскільки результати можуть сприяти підвищенню рівня підготовки майбутніх спортсменів, їхньої конкурентоспроможності на міжнародній арені та загальному розвитку спортивної індустрії в умовах сучасних викликів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження вчених з питань факторів спортивного відбору зосереджені на темі первинного відбору спортсменів (Т. Вознюк, 2008; О. Булгаков, І. Колеснікова; І. Мичка, 2017; Л. Прокоп'єва, Г. Марченко, 2019; Н. Долбишева, С. Мустяца, 2021 та інші).

Видано низку підручників, які описують основні підходи до спортивного відбору (О. Шинкарук, 2011; І. Асаулюк, М. Шевчук, 2015; В. Платонов, 2015; Л. Сергієнко, 2016 та інші). Значну увагу приділено вузькоспеціалізованим питанням, таким як організація та методика спортивного відбору (В. Марченко, 2022; І. Приходько, І. Петренко, 2009, та інші); особливості відбору й орієнтації спортсменів на різних етапах підготовки (В. Болобан, 2009; О. Булгаков, І. Колеснікова, І. Мичка, 2017 та інші); розвиток індивідуальних здібностей дітей, залучених до занять спортом (Л. Волков, 2008; Б. Запорожанов, 2000; Л. Прокоф'єва, Г. Марченко, 2019, та інші).

Виклад основного матеріалу. Ефективна система спортивного відбору є ключовим етапом у формуванні майбутніх спортсменів високого рівня. У сучасних умовах спортивна галузь вимагає ретельного аналізу і вдосконалення критеріїв відбору, оскільки від правильності вибору на ранніх етапах залежить розвиток спортивних талантів, досягнення ними високих спортивних результатів. Крім того, мотивація, фізичні й психологічні особливості дітей, а також соціальні, економічні й нормативно-правові умови створюють необхідність комплексного підходу до дослідження факторів для підвищення якості спортивного відбору.

Аналіз наукової і методичної літератури (Долбишева, Мустяца, 2021; Зайцева, 2012; Сергієнко, 2010; Ахметов, 2012; Кречетова, 2007), а також власний досвід дозволили виокремити фактори, які впливають на процес спортивного відбору, серед них: мотивація до обраного виду спорту; стан здоров'я дитини; вік дитини; матеріальна спроможність батьків забезпечити дитину усім необхідним до занять з обраного виду спорту; територіальна доступність спортивної школи (розташування школи та умови безпечного шляху дитини до спортивної споруди); рівень професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу; умови забезпечення спортивно-тренувальної бази; демографічне положення в державі; програмно-нормативне законодавство; війна в країні тощо.

Мета нашого дослідження передбачає визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак факторів спортивного відбору, на основі аналізу літературних джерел та власного досвіду, охарактеризувати їх вплив на результати спортивного відбору. Таким чином, розглянемо визначальні, на нашу думку фактори спортивного відбору.

Ми переконані, що саме мотивація до обраного виду спорту є ключовим фактором у спортивному відборі, оскільки вона визначає бажання дитини займатися певним видом спорту. Серед об'єктивних ознак цього фактору, в першу чергу виокремлено регулярність тренувань. Очевидно, що дитина, яка вмотивована займатися обраним видом спорту, буде

систематично відвідувати тренування. Систематичні і регулярні тренування призведуть до позитивної динаміки як у розвитку фізичних якостей, так і у спортивних досягненнях.

Серед суб'єктивних ознак нами виділимо емоційне ставлення дитини до тренувань. Мотивація та бажання займатись обраним видом спорту сприяє виникненню позитивних емоцій під час тренувань і відчуттю задоволення від самого процесу. Окрім того, вмотивовані до тренувань діти цілеспрямовані, вони ставлять перед собою чіткі цілі та прагнуть досягти їх. Шукають можливості для додаткових тренувань, або самостійних занять фізичними вправами.

Зважаючи на вищезазначене, можемо стверджувати, що саме мотивація є однією з основних рушійних сил, яка визначає успішність спортивного розвитку дитини. Високий рівень мотивації сприяє наполегливості у подоланні труднощів та більш швидкому прогресу у досягненні спортивних результатів. Окрім того, мотивація допомагає зберегти інтерес до спорту навіть у випадку тимчасових невдач або незначних результатів на початкових етапах. Вмотивовані спортсмени частіше залишаються в спорті на тривалий час, що створює можливість для максимального розкриття потенціалу молодого спортсмена.

Наступними розглянемо об'єктивні та суб'єктивні ознаки таких факторів спортивного відбору як стан здоров'я дитини.

Серед об'єктивних ознак виокремимо необхідність звертати увагу медичні показники, зокрема, на результати медичних оглядів, включно з аналізами крові, функцією серцево-судинної системи, станом дихальної системи та рівнем фізичного розвитку; на наявність або відсутність хронічних захворювань, травм, що впливають на здатність дитини займатися спортом.

До суб'єктивних ознак цього фактору належить: самопочуття дитини (фізичний стан під час тренувань, виникнення дискомфорту або втоми); психологічне ставлення до свого здоров'я (наявність страху перед фізичними навантаженнями через можливі проблеми зі здоров'ям);

Можна констатувати, що стан здоров'я дитини безпосередньо визначає її можливість займатись спортом. Здорова дитина здатна до великих фізичних навантажень, має потенціал для розвитку навичок та здатна досягати високих спортивних результатів. Натомість, наявність проблем зі здоров'ям може обмежити доступ до інтенсивних тренувань і змагань, а також зменшити мотивацію через страх перед травмами або погіршенням самопочуття.

Отже, правильна оцінка стану здоров'я допомагає тренерам і фахівцям визначити перспективних спортсменів і коригувати тренувальні програми відповідно до потреб і можливостей дитини.

Зазначимо, що рівень професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу є визначальним фактором спортивного відбору.

Об'єктивні ознаки рівня професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу мають кілька ключових аспектів. Перш за все, це освітній рівень тренерів, що включає наявність відповідної освіти, кваліфікаційних документів, рівень компетентності у сфері тренувальної роботи. Важливим є також досвід роботи, який відображається не тільки у кількості років професійної діяльності, але й в успішних результатах підготовки спортсменів з виду спорту. Вагому роль у визначенні рівня професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу відіграє їх участь у курсах підвищення кваліфікації, що дозволяє оновлювати знання та вдосконалювати професійні навички.

Серед суб'єктивних ознак рівня професійної підготовленості тренерського складу виокремимо кілька важливих аспектів: особисті якості тренера (здатність мотивувати спортсменів, комунікативні навички та емоційний інтелект тощо) та стиль управління командою; відданість своїй професії (мотивація та зацікавленість у розвитку кожного спортсмена).

Отже, беззаперечним є те, що рівень професійної підготовленості тренерсько-викладацького складу є основним чинником у процесі спортивного відбору. Високий рівень кваліфікації тренера дозволяє здійснювати якісну оцінку потенціалу спортсмена,

що дає змогу правильно визначити його здібності та перспективи в обраному виді спорту. Кваліфіковані тренери також здатні адаптувати тренувальні програми під індивідуальні особливості кожного спортсмена, що сприяє його оптимальному фізичному та психологічному розвитку.

Крім того, тренери-професіонали здатні до мотивації та виховання спортсменів, допомагають їм долати труднощі, сприяти самовдосконаленню учнів, що значно підвищує ефективність тренувального процесу. Таким чином, якість підготовки тренерського складу безпосередньо впливає на успішність спортивного відбору і майбутні досягнення юних спортсменів.

В умовах сучасної реальності військових дій на території нашої країни, суттєво змінився контекст розвитку спорту, створивши численні виклики для спортсменів, тренерів і спортивної інфраструктури.

У контексті цього варто зазначити, що війна в Україні суттєво ускладнює процес спортивного відбору через об'єктивні обмеження, такі як руйнування інфраструктури, нестабільність тренувального процесу, відсутність безпеки, також вимушена міграція дітей та тренерів, скорочення фінансування та загроза безпеці обмежують можливості проведення змагань, тренувань та відбору нових спортсменів. Спортсмени втрачають можливість систематично тренуватися, брати участь у змаганнях та зборах, що негативно впливає на їхній фізичний стан і розвиток спортивних навичок.

Окрім цього, війна має значний психологічний вплив на усіх суб'єктів тренувального процесу. Стрес, постійне почуття небезпеки та тривожність можуть знижувати ефективність тренувань і викликати емоційне виснаження. Однак у деяких випадках, патріотичні настрої і прагнення представляти свою країну на міжнародних аренах можуть стати додатковим джерелом мотивації для спортсменів.

Загалом, війна створює складні умови для спортивного відбору, обмежуючи можливості для розвитку юних спортсменів і зменшуючи доступ до ресурсів. Водночас, соціальна підтримка та внутрішня мотивація можуть частково компенсувати ці негативні чинники.

Однак, крім зазначених факторів, дослідження та наш власний практичний досвід показують, що існують й інші важливі аспекти, які насамперед впливають на мотивацію дітей займатися спортом. До таких факторів можна віднести престиж і популярність окремих видів спорту, ефективність рекламно-інформаційної кампанії спортивних напрямів серед дітей та молоді, яка реалізується через освітні заклади, засоби масової інформації та інтернет-комунікації. Особливе значення мають також приклади для наслідування: успішні спортсмени з числа родичів, друзів або відомих кумирів, що можуть стимулювати дітей до активної участі в спортивній діяльності.

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволило виявити найбільш значущі об'єктивні та суб'єктивні фактори, які комплексно впливають на відбір спортсменів і їхній подальший розвиток у сфері спорту. З'ясовано, що процес спортивного відбору юних спортсменів є багатофакторним і потребує комплексного підходу, що включає врахування як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Мотивація, здоров'я, професійна підготовка тренерів і соціально-політичні умови повинні бути реально оцінені та інтегровані у стратегію розвитку спорту для забезпечення ефективного відбору і підготовки майбутніх чемпіонів.

Отже, результати дослідження вказують на складність процесу спортивного відбору, який включає безліч взаємопов'язаних факторів. Для забезпечення успішного залучення дітей до спорту, необхідно створювати привабливі умови для занять обраним видом спорту, популяризувати його та пропонувати позитивні приклади для наслідування.

ЛІТЕРАТУРА

Ахметов, Р. Ф. (2007). Особливості прогнозування результативності спортсменів як фактора підвищення ефективності навчально-тренувального процесу. *Молода спортивна наука України*, III, 25-30.

- Долбишева, Н., Мустяца, С. *Спортивний відбір на сучасному етапі спортивної підготовки*. Взято з <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11128/160-174.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Долбишева, Н. Г., Мустяца, С. Є. (2021). Основні фактори, що впливають на спортивний відбір. В кн. *Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро.
- Зайцева, Ю. В. (2012). Наукові основи відбору перспективних волейболістів для занять у дитячо-юнацьких спортивних школах. *Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт: вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 98, II, 237-240.
- Зайцева, Ю. В., Момот, О. О. (2024). Психологічні критерії спортивного відбору. *Педагогічні науки, спецвипуск*, 130-132.
- Кречетова, О. В. (2007). Вивчення прогностичних найбільш важливих для спортивного відбору показників. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2, 53-55.
- Сергієнко, Л. П. (2010). *Спортивний відбір: теорія та практика*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.

REFERENCES

- Akhmetov, R. F. (2007). Osoblyvosti prohnozuvannya rezultatyvnosti sportsmeniv yak faktora pidvyshchennia efektyvnosti navchalno-trenavalnoho protsesu [Peculiarities of forecasting the performance of athletes as a factor in increasing the effectiveness of the educational and training process]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young sports science of Ukraine]*, III, 25-30 [in Ukrainian].
- Dolbysheva, N., & Mustiatsa, S. *Sportyvnyi vidbir na suchasnomu etapi sportyvnoi pidhotovky [Sports selection at the modern stage of sports training]*. Retrieved from <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11128/160-174.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
- Dolbysheva, N. H., & Mustiatsa, S. Ye. (2021). Osnovni faktory, shcho vplyvaiut na sportyvnyi vidbir [The main factors affecting sports selection]. In *Osnovni napriamky rozvytku fizychnoi kultury, sportu, fizychnoi terapii ta erhoterapii [The main areas of development of physical culture, sports, physical therapy and occupational therapy]*: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Dnipro [in Ukrainian].
- Krechetova, O. V. (2007). Vyvchennia prohnostychnykh naibilsh vazhlyvykh dlia sportyvnoho vidboru pokaznykiv [Study of prognostic indicators most important for sports selection]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports]*, 2, 53-55 [in Ukrainian].
- Serhiienko, L. P. (2010). *Sportyvnyi vidbir: teoriia ta praktyka [Sports selection: theory and practice]*. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
- Zaitseva, Yu. V. (2012). Naukovi osnovy vidboru perspektyvnykh voleibolistiv dlia zaniat u dytiachy-iunatskykh sportyvnykh shkolakh [Scientific basis of selection of promising volleyball players for classes in children's and youth sports schools]. *Pedahohichni nauky. Fizychnye vykhovannia ta sport: visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu [Pedagogical sciences. Physical education and sports: Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University]*, 98, II, 237-240 [in Ukrainian].
- Zaitseva, Yu. V., & Momot, O. O. (2024). Psykholohichni kryterii sportyvnoho vidboru [Psychological criteria of sports selection]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, spetsvypusk, 130-132 [in Ukrainian].

FACTORS OF INFLUENCE ON THE PROCESS OF SPORTS SELECTION OF YOUNG ATHLETES

Pavlo Khomenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Yuliia Zaitseva,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article provides a theoretical analysis of the main objective and subjective factors influencing the quality and effectiveness of the initial sports selection process in the current conditions of sports development, which will enable the implementation of new approaches to organizing and conducting the recruitment of children to engage in various sports activities.

It is determined that sports selection is an important stage in the formation of future champions, and the correct identification of young talents determines not only their athletic development but also their potential achievements on the international stage. The selection process is influenced by a range of factors that interact in a complex manner, creating specific conditions for the successful development of young sportsman.

It is established that one of the key factors is motivation towards the chosen kind of sport, which significantly influences a child's desire to engage in sports over a long period and achieve high sports results. Motivated sportsmen show a willingness to make the most of their opportunities for sports development during the training process, overcome challenges more effectively, and are more driven toward self-improvement, which ultimately contributes to their success in the sports arena.

The factor influencing the sports selection process – the health status of the child – has been analyzed, as it directly determines the young sportsman ability to endure physical exertion and participate in training and competitions. Children with strong health have a greater chance of realizing their sport potential, as they can train systematically without the risk of injuries and illnesses. Proper attention to the child's physical condition enables the effective selection of sportsman with the best prospects for development.

The important role of the professional competence of the coaching and teaching staff in the sports selection of young athletes is emphasized, and it is found that highly qualified coaches are capable not only of accurately assessing a child's potential but also of adapting the training process to their individual needs and abilities, promoting optimal and well-rounded development. Experienced coaches also play a key role in motivating athletes, fostering discipline, and shaping a strong sports culture.

Factor of the war in Ukraine is highlighted, which significantly impacts the process of sports selection. It is noted that military actions lead to the destruction of sports infrastructure, limit access to training facilities, reduce financial support for sports, and create serious psychological barriers for children and coaches. However, in some cases, patriotic sentiments can strengthen athletes' motivation to reach new heights while representing their country on the international stage.

It is significance of each identified factor influencing sports selection has been recognized, and their comprehensive impact on the selection of young athletes has been established.

Keywords: sports selection, young sportsman, influencing factors on sports selection, motivation, professional readiness of the coach.

Надійшла до редакції 20.05.2024 р.